

A népről és az elitről

CSIZMADIA ERVIN

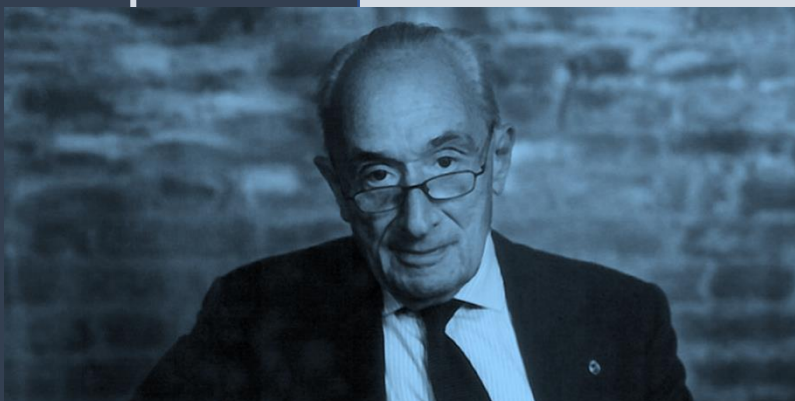
MIT TANULHATUNK?

Tanulni jó, ebben egyfelől mindenki egyetért. Másfelől az is igaz, hogy a történelem ismétli magát, ami mintha arra utalna, hogy nemigen tanulunk. A Méltányosság sorozatot indít, amelyben elmondjuk, mi kitől és mit tanulunk. Mondatokra vadászunk tehát, de másképp! Nem ki-pellengérezzük, hanem értelmezzük azokat, s azt reméljük, miközben mi tanulunk, példánk ragadós lesz.

„A véleményformálási folyamatok nem a népből indulnak ki, de átmennek a nép szűrőjén; a nép befolyásol, ugyanakkor befolyásolt is. A közvéleménnyel kellene tehát a legtöbbet foglalkozni, a demokráciaelmélet ma mégis alig törődik vele”

(Giovanni Sartori)

A fenti idézet szerzője 1924 született és 2017-ben hunyt el, s méltán nevezhetjük a 20. század legismertebb és legnagyobb hatású olasz politikatudósának. A politikatudományban kevésbé járatos olvasó úgy tudja megítélni a szerepét, ha az 1990-es rendszerváltás kontextusában közelítjük meg. Az átmenet korában a legtöbbet hivatkozott tudósok egyike. Olyan, mint nálunk Bibó István, akit azért emlegettünk akkor, mert tőle vettük át a „határolt forradalom” elméletét. Vagy olyan, mint a norvég Stein Rokkan, akitől a törésvonal-elméletet adaptáltuk. Sartori azért volt jelentős, mert a demokrácia általános követelményeiről írt, és felhívta a figyelmünket arra, hogy bár a demokrácia csak liberális lehet, de akkor létezik tartósan, ha mindkét eleme (liberalizmus és demokrácia) egyaránt fontos, és az alkotóelemek nem fordulnak szembe egymással.

Aztán később Bibót, Rökkant és Sartorit is elfelejtettük, pedig mindhármuknak bőven van aktualitása. Az olasz tudós fenti idézete például ma is megfontolásra érdemes. Kezdjük azzal, hogy a fenti sorokat a szerző éppen harminc éve írta Demokrácia című könyvében (a könyv magyarul 1999-ben jelent meg). Nem feltétlen volt/lett igaza abban, hogy a demokráciaelmélet nem foglalkozik a néppel. Éppen hogy az 1990-es évek végén kezdett terebélyesedni az illiberalizmus irodalma, amelynek egyik kulcsfogalma,

hogy az alkotmányos-liberális demokrácia átalakulhat – Peter Mair kifejezésével – populista demokráciává. A korabeli politikatudósok tehát észlelték, hogy valami történt a demokráciákkal és arra jutottak, hogy a változás „felülről” történt, azaz bizonyos pártok, amelyek addig akár a mainstream részei is voltak, átvedlettek populista pártokká. Nagyjából 25 évre becsülhetjük azt az

időtartamot, amelynek során a populizmus irodalma kolosszális méreteket öltött, de nyugodtan mondhatjuk, hogy ez az irodalom elkanyarodik Giovanni Sartori felvetésétől, és kevésbé reagál az ő felvetésének lényegére. A felvetés lényege ugyanis a nép „kettős” szerepe: a befolyásolt és a befolyásoló. Kezdjük a befolyásolttal. Való igaz, hogy a történelem nagy részében passzívnak látjuk a népet. Úgy tűnik, hogy a nép amolyan díszlet, az elitek játékanak tartozéka, amely legfeljebb határhelyzetekben (például forradalmak idején) hallatja a hangját. Ha történészekhez fordulunk, tőlük se kapunk megnyugtató választ arra, hogy mi is a nép szerepe a politikában, mert a legtöbb történész a történelmet az elitek

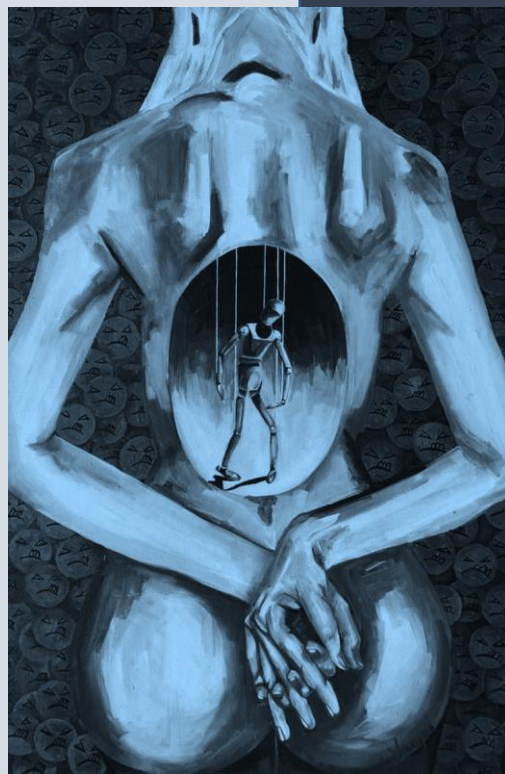

felől közelíti meg, sőt azt állítja, hogy a történelem maga: nép-telen. Érthető ez a megközelítés, hiszen a politikában oly annyira fontos érdektagozódás mindig az elitek műve, s a nép sokszor amolyan masszaként jelenik meg előttünk,

amelyet az elitek kényük és kedvük szerint befolyásolnak.

Van azonban a népnek befolyásoló szerepe is. Még akkor is, ha ez sokszor virtuálisnak látszik. Arra gondolhatunk, hogy a nép az elitek számára mindig hivatkozási alap. „Mit kíván a magyar nemzet?

– hogy a magyar történelemből (de nyilván más országok történelméből is) közismert szlogent idézzünk ide. A nép, a nemzet kívánalma tehát akkor is meghatározó, ha ez sokszor persze csak áttételes is, és sokszor azt látjuk, hogy az elitek voltaképpen magukat tekintik a népnek. Mindenesetre a nép felől érkező impulzusoknak nagyon is van jelentősége, mert a legáltalánosabb

célokat éppen egy ködös népfogalom felől érthetjük meg. Amikor például egy rendszerváltás történik, sohasem csak az elitek által kigondolt specifikus célok kerülnek előtérbe, hanem olyan általánosabb célok is, mint például, hogy „legyen végre igazság”. Ez egy mindenki által könnyen kódolható cél, és a

funkciója éppen az elit és a nép közötti átjárás megteremtése. Ezt az átjárást pedig az biztosítja, hogy egy mindenki által átlátható, követhető célt tűzünk magunk elé. Ha nem ezt tennénk, egy átmenet, egy átalakulás már az elején félre csúszna, és a rendszerváltás nem hozná meg a tőle várt eredményt. Sartori tehát jó érzéssel hívja fel a figyelmünket a népnek erre a kétféle szerepére. De még külön is hangsúlyozza a szűrőszerepet. Ez megint csak fontos, mert arra utal, hogy a politika egy folyamat, azzal a közkeletű félreértéssel szemben, hogy állapot. A nép ugyanis nem csak valami (mondjuk egy forradalom) előtt viselkedik szűrőként, hanem valami közben, sőt után is. Magyarán a nép a maga eszközeivel folyamatosan értékeli, minősíti, és ezzel visszahat a politikára. A népnek ezt a sokféle szerepét már csak nyomokban értékeli a populizmus-irodalom, mert ott – ahogy már utaltunk rá – a népet csak felülről konstruálják az úgynevezett populista pártok. Egyfajta konstruktivista attitűd nyomait is érzékelhetjük akár a populizmusról szóló irodalom jelentős részében, amikor az azt

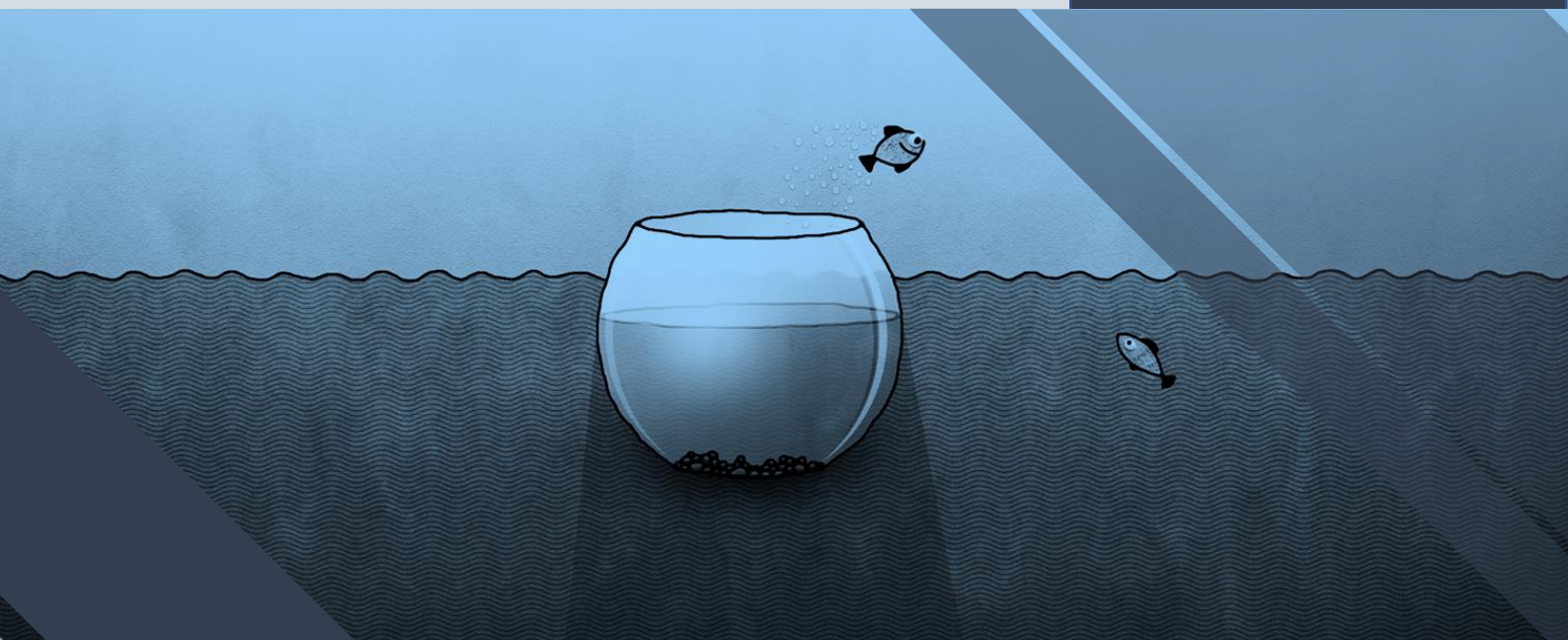
állítja, hogy populista politikusok fölülről szabnak új (populista) irányt a politikának. Halványan persze ez az irodalom is próbál okokat megjelölni, de alapvetően lemond arról, hogy feltárja a kölcsönhatást az elit és a nép között, és a legfőbb hibája, hogy a népet nem mint önálló politikai ágenst, csak mint „következményt” határozza meg. Az ízig-vérig liberális Giovanni Sartori ezt a hibát nem követi el. Arra biztatja a politikatudósokat, hogy mindig figyeljenek a vizsgált jelenség komplexitására. S ezt jó okkal teszi.

Ha ugyanis egész demokráciaelméletét nézzük, annak sarokpontja a már említett két elem (liberalizmus és demokrácia) kölcsönhatása. Azt írja a liberális demokráciáról, hogy csak akkor marad fenn, ha a két elem együtt marad. Bölcs észrevétel. Már csak azért is, mert tudjuk, hogy korántsem természetes szövetségekről van szó. Ha tehát azt akarjuk,

hogy a két elem együtt maradjon, azért folyamatosan tennünk kell. Hogy hogyan? Úgy, hogy egyik alkotóelem „képviselői” se érezzék úgy, hogy a másik följük akar kerekedni. Az ugyanis nagyban vitatható, hogy egy liberális demokráciában eleve mindenki liberális demokrata. Ergo a liberális demokráciának azokkal kapcsolatban is rendelkeznie kell stratégiával, akik nem liberálisok, s ez a stratégia nem az elidegenítés.

Igaza van Sartorinak: a demokráciaelméletnek nagyon sokat kell foglalkoznia a néppel, vagy ha tetszik: a közvéleménnyel. A demokrácia egyszerre épül felülről és alulról. A csak felülről épített demokrácia ugyanúgy sérülékeny, mint a csak alulról. A szerző az egyensúlyról beszél nekünk, és mi ezt csak helyeselni tudjuk.

„A nyugat és mi”
interjú-sorozat

Világrend és a ma-
gyar külpolitika

Keleti vezetők a
Karmelitában

Tanítható-e a
demokrácia?

A Kárpátok
Prigozsinja?

Megjelent a Méltányosság Politikaelemző Központ új közéleti magazinjának első száma, melyben bemutatjuk, mit tehetnek a filmek a demokrácia érdekében.

